VUKOLAJ

«Svađao sam se s njegovim ocem Jovanom, koji je sve do svoje smrti i javno i tajno radio protiv mene. Kad je stari guvernadur sklapao oči, ostavio je u amanet svome sinu Vukolaju kuću i imanje i onu istu surevnjivu zlu misao o kući Petrovića. Koliko puta je Vukolaj otada govorio: 'Dosta je vašega, Petrovići! Dosta nam je crnih mantija! Crnoj Gori nijesu potrebni crni vladari. Zašto uvijek ista kuća da bere svu slavu i vlast? Nek se malo i to promijeni!'... Koliko ga mrzim, toliko se od gube raspadao! Hrabar je Vukolaj, u bitkama je kao sablja koja ne tamni – vazda sam se na njega mogao osloniti. Ali, ono staro sljepilo radonjićko i njemu muti glavu i to je kao bolest, kao otrovna zaraza: «Vlast, vlast, dajte mi vlast, dajte mi najvišu stolicu!» Ne kažem, i mi Petrovići smo se kao pijavice držali prvoga mjesta; čim jedan vladika zanemogne, ne obazire se ni desno ni lijevo, no traži nasljednika u svojoj kući, da se naša loza održi na površini. To je kao neki zakon nepisani – nasljedna vlast. A opet ima u tome nečeg ljudskog – je li slabost ili vrlina? – da se ono svoje najbliže uzdigne i podrži. Stoga, mnim, i Vukolaj može željeti sebi i svojem domu prvo mjesto pod suncem. Niko mu to ne brani: hajde da se mjerimo umom i iskustvom, da izmjerimo ugled i ljubav narodnu prema nama, da odvagnemo šta je ko učinio i – šta ko ponese. Ali, ako te narod ne prihvati, možeš li pomoću tuđe sile iskati ono čisto, kao od samoga sunca iskovano prvo mjesto? To me

boli, to mi je najveća žalost na Vukolaja, to i ono potajno, ono krtičje rovanje, pronošenje svakojakih izmišljotina i gadosti o meni. Nikad mu to oprostiti ne mogu, ali i taj čir moram da trpim pod pazuhom...

Silazio si u Kotor, rekoše, i sastajao se s austrijskim đeneralom. Je li to istina, Vukolaju!

Tako je, vladiko. Ne mogu, kao neki, da gledam kako narod crnogorski skapava od gladi i mnogih nevolja!

A koji su to «neki»?

Da ne zavijam u kučine, evo – ti! Sjediš, biješ se šakama u glavu za Bokom i pišeš nekakva plačevna pisma Rusima, koliko ih je na broju, od cara pa dalje, a narod pogibe, premrije sve od kape do zemlje.

I čujem da si žito primio od đenerala Milutinovića.

Istina je. I to sam žito razdao gladnima. I da znaš, vladiko: blagosiljali su me i ljubili kamen ispred mene!

A iz čije je ruke to žito?

Ne pita se danas tako! Makar iz đavolje! Dade li ti ga ista ona ruka koja nam toliko rana zadade, ona ista podla ruka koja nas rastavi od naše braće iz Primorja?

Dovde, do jabučice mi je došlo tvoje prazno umovanje! Gdje su tvoji Rusi? Kamo ih danas, kad se zamire od gladi? Ostavili su te na cjedilu, vladiko! Kud si zaslijepio, jadan?! Oni su daleko, a ćesarovci tu – možemo se dozvati...

Jad te dozvao! Ne gleda se ko je daleko, a ko blizu...

Ovo su nam prvi susjedi i hoće da nam pomognu u nevolji!

...no se gleda ko je iste rođačke krvi i ko nam ne bi oteo slobodu i ko nam ne bi ime s ovoga kamena izbrisao!

A zar ti nijesu baš oni onoliko jada zadali?

Ako i jesu, ako sam se i svađao s njima, to je kao domaća svađa – kod njih nije bilo one tuđe, podmukle, iskopničke misli. Sloveni su to, ej, Vukolaju!

Neka su, neka im ga! Ali oni su nas ovoga puta zaboravili. Ako na slovenstvo zaboravljaju oni, veliki, moćni, siti, što da se toga držimo mi, mali i svakim jadom ubijeni?!

No, čekaj, ne viči, grlatiji si od mene! Njima se može sve – oni su jaki, niko im do korijena domašiti ne može. A mi se moramo držati uz njih, uz jačicu, uz njihovo ime – ukoliko smo manji, moramo za toliko biti veći Sloveni!

Ja se ne odričem toga. Ali, pogledaj istini u oči: vidjećeš da su te oni ostavili, a Beč ti nudi brašnjavu ruku.

E, baš tu ćemo pogledati istinu u oči! Beč ne nudi meni ruku, jer zna za kojim su mi suncem oči obrnute. Ja im stojim na putu, pa traže drugoga, traže tebe i žito ti sipaju u šake ne bi li te zavoljeli Crnogorci. Eto, to je istina!

Mogao si i ti poći za žito!

Ne, ne – tebe su zvali! Ti se sastaješ sa đeneralom Milutinovićem i zborili ste o tome kako da me prognate iz Crne Gore.

A ko ti to kaza?

Što si preblijedio? Rekli su mi ljudi koji u Kotoru borave – imam i tamo prijatelja. Što si ubijelio?

E slušaj, vladiko: nemoj misliti da sam se prepao tebe i tvojih kletvi! Vukolaj se nije strašio ni od turske sile, ni kad smo na Francuze udarali, pa se neće ustrašiti ni od jedne mantije! To da smo načisto. A za drugo – svako nek radi kako misli da je najbolje za Crnu Goru...

«Poslije toga okršaja rjeđe sam ga viđao. Na zboru kakvom među glavarima nijesmo pokazivali da smo ljuto zavađeni, pružali smo jedan drugome ruku, razgovarali o svakojakim poslovima narodnim – no, ljudi su ipak opažali da nam je glas studen i da gotovo svaka riječ zapire u grlu. Prosuše se budikakve priče po narodu: neki rekoše da je Vukolaj potezao sablju na mene, drugi kazivahu da sam preko svojih ljudi htio da ga otrujem, mnogi su pričali da

sam ga prokleo (zar sam poludio da se tim crnim kamenom bacim na onakvoga čovjeka i onu glasitu kuću?). Tako pričahu lakovjerni i dokoni, a Vukolaj nikako da se smiri. Valjda meni u inat, odlazio je sve češće u Kotor, ne krijući svoje veze s ćesarovcima. Iz Kotora su stizali karavani – mazge su donosile i po stotinu tovara žita i suve ribe. Rekao bih da to narod u pričanju preuveličava – gladnome oku se puni tovari čine neizbrojni, a mašta od gladi ne malaksava. Ali, o tome mi pisaše suštu istinu pop Jovan iz Njeguša... To već ne mogah dalje snositi. Učini mi se da je došlo vrijeme konačnog obračuna između mene i Vukolaja. I pomislih, zlo mi jutro, najbolje će biti ako naš spor iznesem pred narodnu skupštinu, neka svi vide i prosude moja i njegova djela. I kad se sabrasmo kod Cetinjskog manastira, opazih da je guvernadur bio jači nego što sam mislio: sabrao je poveći broj svojih pristalica (možda je nešto sirotinje i za žito pridobio) i oni se svi naoštrili da ga brane. Ostali glavari i narod nijesu mi okretali leđa, ali se po njima vidjelo da imaju dosta prečih briga no što je Vukolajevo šetanje po Kotoru. I dok sam govorio, već od prvih riječi, osjetih da sam krenuo pogrešnom nogom u pogrešno vrijeme. Uzalud kazivah o tome kako Vukolaj sije pakleno sjeme nesloge (nikad tako bezvoljno i mlako ne govorih!) i kako je njegov rad veoma blizu izdaje – ona njegova gomila poče da urla, štapovi se podigoše iznad glava, udarali su u nekakve daske i u praznu burad, praštalo je kao u žestokom boju. Tu se već niko ne davaše dovesti do trezvena razgovora, do razborite misli. Zar jedno zlo još većim zlom liječim? Uvjerih se – nema posla, nema nikakve čestite odluke kad se ljudima oči zakrvave (jer i neki moji stadoše manitati protiv guvernadurovića i prijetnje proključaše u onoj vrevi). I samo izrekoh teške riječi osude koje gotovo niko ne ču, pa me sad same pritiskaju i grizu; i kosti su mi, rekao bih, već crvotočne.»

SADRŽAJ POGLAVLJE 50.